

Особливості використання мотивів самчиківського розпису для виготовлення вишитих виробів під час вивчення фахових дисциплін

Анотація. У статті окреслено головні риси самчиківського розпису як різновиду українського народного декоративного розпису. Розкрито особливості використання мотивів самчиківського розпису для виготовлення вишитих виробів майбутніми художниками декоративного мистецтва. Презентовано досвід роботи здобувачів вищої освіти Хмельницького національного університету під час вивчення фахових освітніх компонентів.

Ключові слова: українська народна вишивка, декоративний розпис, самчиківський розпис, вишиті вироби, художники декоративного мистецтва.

Abstract. The article outlines the main features of Samchykiv painting as a type of Ukrainian folk decorative painting. The peculiarities of the use of motifs of Samchikov painting for the production of embroidered products by future artists of decorative art are revealed. The work experience of students of higher education of Khmelnytskyi National University during the study of professional educational components is presented.

Keywords: Ukrainian folk embroidery, decorative painting, Samchykiv painting, embroidered products, artists of decorative art.

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі культурного розвитку важливим є збереження та трансмісія етнокультурної спадщини української нації, де провідне місце займає не лише вишивка, а й декоративний розпис.

Українська народна вишивка як етнокультурне явище, виражає генетичну пам'ять та першовитоки народу, вона сприяє самоусвідомленню етнофору, своїй ідентичності [1].

Вишивка як один із видів декоративно-прикладного мистецтва є особливою галуззю художньої творчості [2]. Її основною метою є художнє освоєння матеріального світу, естетичне осмислення навколишнього середовища. Кожна вишивальниця намагалась привнести у власні роботи краплю імпровазації, застосовуючи нові матеріали та обладнання, цікаві композиції, візерунки, орнаменти та кольорову гаму. Водночас намагались не виходити за межі усталених традицій. Саме тому й вирізняють регіональні особливості, притаманні вишивкам тої чи іншої місцевості. У дослідженні акцент зроблено на особливості вишивки Подільського регіону.

Варто зазначити, що й декоративний розпис у етнокультурному контексті спрямований на вирішення схожих завдань. Мистецтво декоративного розпису характеризується наявністю сюжетних зображень й орнаментів, які створюються засобами живопису на стінах та інших частинах архітектурних споруд, а також на ужиткових предметах [3].

Загалом, розвиток кожної суверенної держави ґрунтується на національно-культурних цінностях власного народу, що й зумовлює необхідність пошуку і впровадження нових підходів у сучасному декоративно-прикладному мистецтві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження вишивки Подільського регіону було проведено такими науковцями та мистецтвознавцями як Р. Захарчук-Чугай, А. Прусевич, А. Зарембський, В. Гагенмейстер, О. Гасюк, М. Степан, Т. Кара-Васильєва, А. Чорноморець, Л. Булгакова-Ситник, Г. Медведчук.

Серед науковців, що досліджували український народний декоративний розпис, варто виокремити Є. Антоновича, Р. Захарчук-Чугай, М. Кириченко, М. Селівачова. Встановлено, що у наш час фахова література містить обмаль праць, присвячених теоретичним дослідженням самчиківського розпису як одного із різновидів декоративного розпису, адже це явище більш локальне та знаходиться у стані відродження. Знаними майстрами самчиківського розпису є О. Пажимський, Г. Раковський, В. Раковський, С. Касьянов, В. Радочина, Я. Власенко-Бернацька, О. Машевська, О. Полупан, Н. Луценко, А. Пан та інші.

Результати аналізу мистецьких літературних джерел свідчать про необхідність оновлення усталених поглядів на традиційні види українського народного мистецтва. На сучасному етапі формується потреба дослідження нових інтерпретацій, які утворюються на рубежі традиційних видів мистецтва. Саме тому дослідження синтезу української народної вишивки та мотивів самчиківського розпису сьогодні є значущими для українського мистецтвознавства.

Мета і завдання статті. Метою статті є окреслення особливостей використання мотивів самчиківського розпису для виготовлення вишитих виробів під час вивчення фахових освітніх компонентів майбутніми художниками декоративного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Завдяки історично-мистецьким дослідженням відомо, що наші далекі пращури окрім господарської діяльності урізноманітнювали своє життя й мистецтвом, зокрема, декоративним розписом. Розписування стін хат, а часом і господарських будівель, було дуже популярним на українських землях. Орнаменти стінопису в окремих місцевостях були подібними до орнаментів вишивок (особливо в розписах над вікнами), килимів (особливо в розписах над підлогою),

пічних кахлів (на печач), але, як правило, пишніші. Розписували хати пірцем, пензлями, рогозою, вітями. Квіти й листки, а частіше грона різних ягід малювали пальцем.

Деякі регіони України, як от Київщина, Уманщина, Катеринославщина, Херсонщина й Одещина, стали визнаними центрами народного розпису. Найбільшим центром українського декоративного розпису, де склалася своя школа, є широко відома Петриківка, на Дніпропетровщині.

Щодо декоративного розпису західних областей України, зокрема Волині (територія сучасних Волинської, Рівненської, західної частини Житомирської, півночі Хмельницької, Тернопільської та Львівської областей), який є темою нашого дослідження, слід зазначити, що і орнаментом, і колористикою він відрізняється у розписі від етнічних мотивів Петриківки.

Настінні розписи початку ХХ ст. на Поділлі вражають своєю декоративністю композиційного вирішення й гармонійністю природних кольорів: стіни хат розписували жовтими і червоними глинами, де переважав рослинний дещо геометризований крупний орнамент, що тісно пов'язувався з архітектурою будівлі, її конструкцією. Одні композиції будувалися на зображенні великої квітки (одна квітка, до метра заввишки, займала весь комин або простінок), обрамленої довкола дрібними орнаментальними мотивами, інші – за принципом горизонтального «бігунця» фризом обрамляли сволок, а вертикальні композиції прикрашали двері та вікна. Пізніше поруч із геометричним і рослинним орнаментом трапляються зображення риб, птахів і коней.

Окремі такі елементи зустрічаються й у самчиківського розпису. Варто зазначити, що осередок розвитку самчиківського декоративного розпису (с. Самчики Старокостянтинівської міської громади, Хмельницької області) знаходиться на території південно-східної частини Волині, на межі з Поділлем.

Слід сказати, що самчиківський розпис досить молодий (за не давністю його виявлення, збереження і відродження – 60-ті роки ХХ ст.) та водночас має давню традицію. Місцеві ентузіасти такі як: Олександр Пажимський, Михайло Юзвук, Віктор Раковський, Сергій Касьянов, знайшли на Хмельниччині, в селах Северини та Самчики кілька хат, розписаних схожим розписом. А в останньому селі натрапили ще й на розмальовану скриню. На основі знайденого місцеві художники почали розвивати цей розпис, «розробляти його, впроваджувати нові елементи на основі давніх характерних видів та елементів розпису». Традиційний розпис, доповнений новим змістом та оновлений, був перенесений у картини, тарілі, ужиткові речі. Так з'явився практично новий неперевершений вид та справжня перлина українського декоративно-прикладного мистецтва – самчиківський розпис [17].

Є у самчиківському розписі щось від писанкарства, щось від вишиванки, щось від гуцульських килимів, адже він поєднує в собі традиційні місцеві українські елементи орнаментів з орнаментикою прадавніх племен, які жили колись на цій землі. Майстри з Самчиків, створюючи свою школу розпису, намагались зберегти в ній всю багатогранну історію України та її народу. Фантастичними сюжетами, поєднанням реального життя зі світом казки самчиківські майстри переносять нас до життя предків, до тисячолітніх традицій, що створювались і зберігались на нашій землі [4].

У межах дослідження зроблено спробу новаторського підходу до відтворення традиційного самчиківського декоративного розпису за допомогою таких виражальних засобів як шви української народної вишивки, зокрема тих, що здавна побутували на території Подільського історико-етнографічного регіону.

Самчиківський розпис переважно сюжетний, який виконується великим зубчастим малюнком, схожим на гобеленовий. Основна тематика цього розпису – це рослинні мотиви у найрізноманітніших їх інтерпретаціях. На малюнках квіти зі знайомих і звичних раптом стають казковими, фантастичними рослинами, набувають неперевершеного українського колориту [4]. Саме такі риси самчиківського розпису уможливають підбір техніки вишивання та швів, які сповна передадуть його характер.

Встановлено, що для оздоблення вишивкою виробів за мотивами самчиківського розпису, доцільно використовувати два види вишивальних швів: «колодочки» – для заповнення внутрішнього простору елементів композиції та «стебловий» – для обшивання їх контурів. Шов «колодочки» дає змогу передати на полотні насичені кольори. Конттури елементів доречно виконувати темним кольором, адже таким чином він виділяє і підсилює всі інші кольори, роблячи їх більш виразними.

Зокрема, ці види вишивальних швів майбутні художники декоративного мистецтва опановують під час занять з дисципліни «Робота в матеріалі» та застосовують їх під час виконання практичних, самостійних та творчих робіт з дисципліни, проходження проектно-виробничої практики, курсового та дипломного проектування.

Основні кольори самчиківського розпису – жовтий, зелений, синій, червоний, а додаткові – фіолетовий, коричневий, чорний. Кольори кладуться у певній тональній послідовності. Якщо фон темний, то, за правилами самчиківського розпису, крайні елементи малюнка потрібно розмальовувати у світлі кольори, а центральні в темніші, і навпаки. А ще не рекомендується використовувати у розписі зображень кольори тла, або фону малюнка. Роботи повинні відрізнятися широкою гамою кольорів, щоб не були монотонними [4].

Білий найчастіше є фоновим кольором у самчиківському розписі, та й побутові вироби, сорочки, рушники, постільне й серветки зокрема, здавна вишивали на білому полотні. Тому доцільно зберігати біле тло у вишитих виробах, оздоблених самчиківськими мотивами.

Зразки виконаних вишитих виробів під час фахової підготовки майбутніх художників декоративного мистецтва у Хмельницькому національному університеті подано на рисунках 1, 2.

Рис. 1. Серветка «Соняхи», авторка – А. Булік, гр. ДМс-19-1

Рис. 2. Фрагмент декоративного рушника «Фантастичні птахи», авторка – А. Булік, гр. ДМс-19-1

На рисунку 1 представлено серветку, де використані мотиви самчиківського розпису, виконані «колодочками» та «стебловим швом». Композиція «Соняхи» є авторською та належить Ользі Машевській, київській майстрині, учениці митця Віктора Раковського. Розмір серветки 40*40 см. Серветка була виконана здобувачкою під час проходження проектно-виробничої практики.

На рисунку 2 представлено фрагмент декоративного рушника «Фантастичні птахи». У якості основного мотиву було використано фрагмент творчої роботи, автором якої є член Національної Спілки майстрів народного мистецтва України, директор Самчиківської дитячої художньої школи, талановитий майстер самчиківського розпису Віктор Раковський. Виконаний декоративний рушник «Фантастичні птахи» має розміри 300 см х40 см. Рушник підготовлено здобувачкою в межах дипломного проектування та є практичною частиною кваліфікаційної роботи.

Отже, творчий задум зазначених робіт полягає у синтезі мистецтва самчиківського розпису та традиційної подільської вишивки «колодочки», що є новим у декоративному мистецтві. Цікавим й доречним є і те, що самчиківському розпису не властиво наведення темних контурів елементів, а у вишитих виробах вони присутні.

Висновки. Таким чином, новизною дослідження є симбіоз двох гілок української культури – вишивки і розпису. Мотиви і стилістика самчиківського розпису виконані традиційними вишивальними швами, основним з яких є характерний для подільського регіону шов «колодочки». Поєднання традиційної подільської техніки вишивання з мотивами самчиківського розпису, що зародився на території Хмельницької області – це подальший розвиток традицій, що реалізуються у нових формах вираження, в нових сучасних умовах та мають свої особливості. Традиції – це спадковість, що наповнюється новими формами і змістом, водночас, зберігаючи основи національної культури. Стаття не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми, тому перспективним напрямом подальшого дослідження є розроблення авторських композицій самчиківського розпису та відтворення їх за допомогою нових технік вишивання.

Список використаних джерел:

1. Булгакова Л. П. Етнокультурна характеристика народної вишивки Поділля (кін. ХІХ–30-і рр.. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: 07.00.05. НАН України, Ін-т мистецтвознав., фольклор. та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ, 2000. 20 с.
2. Антонович С. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно прикладне мистецтво. Л: Світ, 1993. С. 30-42.
3. Кириченко М. А. Український народний декоративний розпис: навч. Вид. К.: Знання-Прес, 2006. 228 с.
4. Як четверо майстрів відроджували Самчиківський розпис. 27 липня, 2017 Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2017/07/27/225543/>.